

УДК 328.184:930.1(477)

Д. В. Лубінець

ПРОБЛЕМА ЛОБІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Робота представляє аналіз сучасного стану дослідженості проблеми лобізму в Україні. Українські дослідники роблять свій внесок в розвиток теоретико-методологічних засад лобізму. На основі дослідження та класифікації широкого кола наукових робіт автор встановив, що цей феномен в Україні досліджується за двома основними підходами: правовим та політологічним, при цьому не має одностайності серед українських дослідників щодо його трактування, типології, характерних ознак тощо, хоча визнається необхідність його введення в правове поле України як основи протидії корупції.

Ключові слова: лобізм, лобіювання, політична система, політична комунікація, «група інтересів», історіографія.

DOI 10.34079/2226-2830-2019-9-26-150-164

Характерною рисою сучасної демократичної держави є функціонування інституту лобізму. Цей феномен розглядається як один із індикаторів розвитку демократичних процесів, за допомогою якого суспільство може впливати на прийняття рішень органами державної влади всіх рівнів. Лобізм, виступаючи водночас і інститутом, і процесом політично системи суспільства, потребує комплексного підходу до його вивчення. Сьогодні він досліджується представниками всіх соціально-економічних та політичних наук, що обумовлює велику кількість підходів до його визначення, до розуміння сутності даного поняття, його типології, методів реалізації тощо. Серед дослідників сьогодні немає

однозначних трактувань цих питань, практично весь комплекс проблем, що пов'язані із лобізмом, мають дискусійний характер. В цьому контексті інтерес представляють підходи українських дослідників до аналізу цього феномену.

Актуальність даної теми обумовлена тим, що лобізм в Україні має яскраво виражену специфіку, розвивається поза правового поля та негативно сприймається суспільною думкою, асоціюючись із корупцією. Його вивчення має важливе прикладне значення для становлення цивілізованого лобізму в Україні. Актуальність дослідження української історіографії дозволяє виявити наскільки вона відповідає тим тенденціям, які сьогодні характеризують рівень наукового дослідження даного феномену у світі. Звернення до даної проблеми обумовлено також відсутністю досліджень, спеціально присвячених системному аналізу робіт українських авторів по цій проблемі.

Мата даної статті – представити комплексний аналіз робіт українських авторів і визначити в цьому контексті рівень вивченості феномену лобізму, виявити наскільки тенденції розвитку сучасної української історіографії проблеми лобізму відповідають тенденціям розвитку підходів до його вивчення в світовій практиці.

Особливістю української історіографії є те, що українські дослідники почали займатися проблемами лобізму набагато пізніше, ніж західні колеги. Проблема лобізму як предмету наукового дослідження в Україні стала формуватися тільки в 90-ті роки ХХ ст. із становленням незалежної української держави. З цього моменту інтерес до цієї проблеми постійно зростає. До її вивчення підключаються все більш широкі кола дослідників, що представляють весь спектр соціально-економічних і політичних дисциплін. Її актуалізація відбулася в ХХІ ст. після «Помаранчевої революції» і «Революції гідності», внаслідок яких Україна встала на шлях модернізації, в тому числі і своєї політичної системи, в контексті формування громадянського суспільства.

Серед особливостей процесу формування політичної системи України яскраво проявлені клановість і найвищий рівень корумпованості, що сприяло початку широкої дискусії із питань лобізму не тільки в науковій середі, але й всередині українського суспільства. Свідченням цього є «громадянське обговорення проблеми лобізму», яке пройшло 12 жовтня 2009 року в Києві, Круглий стіл 11 листопада 2010 року, де відбулася дискусія з перспектив інституціоналізації лобіювання в Україні [37].

На сьогоднішній день проблемі лобізму присвячено більше сотень статей, низка монографій, дисертаційних робіт і аналітичних досліджень українських авторів. Рамки статті не дозволяють дати аналіз такої великої кількості літератури. Предметом нашого аналізу стали публікації, що з'явилися тільки в ХХІ столітті, після «Помаранчевої революції» 2004 року та представляються нам більш значимими. Їх аналіз свідчить про те, що українські дослідники розробили весь комплекс проблем, пов'язаних із феноменом лобізму, при цьому значна частина робіт пов'язана із вивченням цього феномену в рамках української дійсності. В контексті цієї особливості української історіографії ми систематизували наявну літературу у дві групи.

Перша із них містить публікації, що досліджують теоретико-методологічну та концептуальну основу феномену лобізму, що пов'язані із підходами до визначення його науково-категорійного апарату. Аналіз цієї групи літератури дозволяє зробити висновок, що українські дослідники роблять визначний внесок до розробки даної проблематики. Для більшості українських дослідників характерно розмежування понять «лобізм», «лобіювання» та «лобістська діяльність», що є базовим принципом при вивченні всього комплексу проблем, пов'язаних із таким багатограним та багатовекторним явищем, яким

є лобізм. Особливий інтерес в цій групі літератури представляють роботи В.Ф. Нестеровича [29; 30; 31; 32], який на основі глибоко аналізу існуючих сьогодні підходів до вивчення лобізму пропонує свої критерії його типології. Разом із Базілевичем Д. він сформував свій концепт до визначення поняття «лобіювання», «лобістська діяльність» [1]. В роботах Нестеровича В. Ф., на наш погляд, найбільш яскраво проявляється прагнення аналізу лобізму в контексті юридично-правового підходу. Інший підхід демонструє Т. Сумська. Вона багато в чому погоджується із попереднім автором, в той же час вона робить акцент на розгляданні лобізму в контексті політологічного аналізу [42; 43; 44].

Одним із домінуючих тенденцій, що характеризує сучасну історіографію лобізму є пошук нових концептуальних підходів, які б дозволили більш адекватно відобразити всю складність, пов'язану як із багатогранністю, так і з багатовекторністю цього явища. Прагнення розглядати феномен лобізму в контексті нових конфліктів демонструють такі автори, як О. В. Гросфельд, Ю. Ганжуров, в роботах яких проблема лобізму досліджується в рамках популярних сьогодні на Заході комунікаційних технологій та комунікативного менеджменту [12; 8]. В цьому контексті можна виділити і роботу Е. Тихомирова [47], де автор через аналіз міжнародного PR, виходить на розкриття глобального, регіонального та національного рівнів лобіювання, який розглядає як специфічну форму комунікації. Цьому авторові належить ряд робіт, де лобізм розглядається як специфічна форма комунікації із суспільством.

Категоріальний апарат лобізму досліджує Д. Виговський в своїй роботі «Суть лобізму як категорії політичної науки». Автор не тільки дає своє розуміння суті лобізму, але пропонує свою класифікацію цього явища, а також чітко формулює його позитивне значення. Характеризуючи розвиток лобізму в Україні, він робить висновок про його нерозвиненість та відсутність в нього таких характеристик, як відкритість, підконтрольність. Позитивний лобізм, за думкою автора, може існувати тільки в умовах розвинутої демократичної системи правління, де існують умови для широкого представництва інтересів суспільства [6].

Як і в роботах західних дослідників, українські автори не одноставні в своїх оцінках і підходах. Це стосується визначення суті таких понять, як лобіювання, лобізм, а також критеріїв його типології. Значний внесок в розробку категорійного апарату феномену лобізму зробила робота Д. Базілевича та В. Нестеровича «Становлення інституту лобіювання в Україні: основні принципи та підходи» [1]. В даній роботі представлено глибокий аналіз всіх аспектів, що пов'язані із визначенням сутнісних підходів до поняття лобіювання, об'єкту та суб'єкту цього процесу, автори представляють типологію лобізму, розкривають форми та методи лобіювання. Все це визначається в контексті практики лобізму в Україні. Їх типологія розкривається в роботах В. Биковця «Лобізм у системі представництва інтересів» [2], А. К. Піонтовської «Лобізм: українські реалії та перспективи» [35], І. Немчинова «Лобіювання як форма діалогу із владою» [28], М. Недюха та М. Федоріна «Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу» [27].

В цих роботах чітко визначається сутність лобізму, який розглядається як життєво необхідний інструмент демократичного процесу, що, за думкою М. Недюхи та М. Федоріна доповнює систему демократичного представництва [27]. В них також робиться спроба представити класифікацію лобізму. Так, для цих авторів характерно визначати лобізм за характером його діяльності, виділяючи тіньовий, демократичний,

інституціоналізований. Піонтковська А. К. вводить поняття «кланового лобізму», для неї, на наш погляд, характерно робити акцент на взаємодії бізнесу та влади [35].

Як і західні дослідники, розглядаючи проблему лобізму, українські автори особливу увагу приділяють проблемі об'єктів та суб'єктів процесу лобіювання. До останніх вони відносять «групи інтересів». Аналіз літератури свідчить про те, що даний аспект лобізму в Україні тільки починає вивчатися. І в цьому контексті можна погодитися із думкою О. Коляса, що «проблема груп інтересів є абсолютно новою та недослідженою темою для української політичної науки» [21]. Серед робіт, присвячених даній тематиці, необхідно також виділити роботи О. Чувардинського «Групи інтересів у громадянському суспільстві» [54], В. Рейтеровича «Групи інтересів у системі громадянського суспільства в країні» [38], В. Сергєєва «Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій» [39], В. Табакера «Суб'єкти та об'єкти лобістської діяльності у Верховній Раді» [46], І. Кіянки «Взаємодія держави і групи тиску в сучасному політичному процесі країни» [20], О. Куценка «Структурування інтересів економічно-політичних еліт у процесі перетворення в Україні» [24]. Аналіз вказаних робіт свідчить про те, що в своїй більшості вони не ідентифікують поняття «група інтересів» та «група тиску», розглядаючи ці поняття як самостійні категорії в контексті теорії груп інтересів. Саме вони є основними суб'єктами процесу лобіювання. В той же час групи інтересів та групи тиску, які сьогодні діють в політичному просторі України, мають яскраво виражену специфіку, що відрізняє їх від класично прийнятої системи класифікації. Особливістю є те, що соціальні групи інтересів не є і не можуть бути групами тиску, в той час як існуючі групи тиску не виражають соціальні інтереси. Цей тезис відображено у роботах низки авторів [2; 22; 24].

Оцінюючи феномен лобізму як знакову рису розвитку сучасного демократичного суспільства українські дослідники відмічають його подвійний характер, коли його можна оцінювати як в позитивному, так і негативному плані, останній можливий тоді, коли він не регламентується в рамках закону і не має чіткого правового поля дії, що дає можливість дослідникам характеризувати лобізм в Україні як олігархічний, клановий, із яскраво вираженим нальотом фаворитизму [13; 12; 16]. Практично всі автори вказаних робіт роблять висновок про нагальну необхідність включення лобізму в рамки законодавчо регульованої діяльності, як важливу умову боротьби із корупцією [3; 4; 10; 13; 14; 18].

Більша частина робіт українських авторів присвячена аналізу досвіду становлення, розвитку лобізму в Україні, виділенню специфіки цього процесу в умова української дійсності. Значний об'єм літератури даної групи потребує її систематизації, в основу якої було покладено проблемний принцип, що дозволив згрупувати за двома напрямками. Це роботи загального характеру, що розглядають в цілому проблематику становлення і розвитку лобізму в Україні, і публікації, що носять конкретний характер, досліджують окремі аспекти цієї проблеми.

Етапи становлення лобізму в Україні, фактори, що впливають на розвиток цього явища в політичному просторі української держави знайшли своє відображення також в роботах Н.А. Стрижанової «Недоліки лобіювання у суспільствах перехідного типу: сутність та причини» [41]. Особливо необхідно виділити роботи О.В. Гросфельд «Становлення лобізму в сучасній Україні» [15]. Значення даної роботи полягає в тому, що автор виділяє ключові суб'єкти лобіювання, розкриває причини, під впливом яких йде процес формування лобізму в Україні, а також досліджує механізм і технології лобізму. Інтерес представляє інша її робота «Специфіка лобізму в системі представництва інтересів суспільства в політиці в Україні» [13], в якій однією із головних особливостей лобізму

вона виділяє його яскраво виражений олігархічний характер. Коли предметом лобіювання виступає інтерес певних кланів, що володіють значними капіталами та що контролюють сьогодні всі структури державної влади в Україні.

Особливо потрібно виділити роботи, автори яких досліджують становлення лобізму в Україні і його якісні характеристики. Загальні тенденції розвитку лобізму в Україні досліджуються в роботах Похілої Д. [36], Краснящих Г.Г. [23], Бурбело О.В. [5], Гнатенко Н.Г. [10]. Проблеми перспективи розвитку лобізму знайшли відображення в роботах Ворчакова І.Є. [7].

Друга група літератури, яку ми умовно виділили при аналізі української історіографічної бази лобізму, присвячена проблемі, що пов'язана із інституціоналізацією лобізму. Підвищений інтерес до цього аспекту лобізму викликаний практичною значимістю даної проблеми в житті українського суспільств. Це, в першу чергу, прийняття закону, який би надав лобізму легітимний характер та ввів його в сферу законодавчого регулювання. Серед них необхідно виділити роботу В. Ф. Нестеровича, його фундаментальну монографію «Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України» [31], роботу Р. М. Мацкевича «Політично-правові засади формування лобізму в сучасній Україні» [26], де автор обґрунтовує зв'язок лобізму із органами влади та вважає цей процес індикатором розвитку громадянського суспільства та доводить необхідність розробки правової основи його регулювання.

Серед десятків статей, автори яких досліджують вкрай важливу проблем, є такі, що мають не тільки теоретико-методологічне значення, але й ті, що мають в умовах української дійсності політичне значення і практичну значимість, особливо слід виділити роботу Зернової Л. [18], в якій автор показує необхідність скорішого прийняття закону про лобізм, пов'язуючи це із актуалізацією проблеми боротьби із корупцією, яка несе в собі загрозу розвитку України в контексті її європейського вибору. Необхідність включення лобізму в правове поле і принципи, на яких повинен реалізовуватись цей процес, розглядаються в роботі Євгенєвої А. «Законодавче регулювання лобістської діяльності» [17]. Дана проблема відображення в роботах Гнатенко Н.Г. та Гоцуляк В.М. Перший – розглядає проблему інституціоналізації в історичній ретроспективі [10], другий – в контексті розвитку політичного лобізму в Україні [11]. Перспективам процесу інституціоналізації лобізму в Україні присвячена стаття Сибіга І., де автор досліджує дану проблему в контексті прийняття політичних рішень [23]. На актуальність даної проблеми в контексті подальшого розвитку демократичних процесів вказує в своїй роботі Карпенко О.В. [19]. Ступінь гостроти проблеми правового регулювання лобізму і стан вирішення цієї проблеми в Україні аналізує Федоренко В.Л. [52; 53]. Глибокий аналіз комплексу проблем, пов'язаних із інституціоналізацією лобізму в Україні представлено в роботах Трофименко А. В. [49; 50].

Проблема інституціоналізації лобізму в Україні практично порушується в усіх роботах, що присвячені цьому явищу. Всі автори приходять до висновку, що введення цивілізованого лобізму в Україні, надання йому статусу легітимності, є, по-перше, важливою умовою подальшої трансформації українського суспільства на шляху розвитку демократії і формування інститутів громадянського суспільства, по-друге, становлення лобізму розглядається ними як ефективний інструмент боротьби із корупцією в Україні, яка сьогодні є проблемою номер один на шляху реалізації курсу країни на євроінтеграцію.

Досліджуючи проблему розвитку феномену лобізму в Україні, наукове експертне співтовариство, як свідчить аналіз, завжди розглядала проблему в контексті світового

досвіду, особливо країн перехідного типу. В контексті євроінтеграційного курсу України і процесів модернізації її політичної системи проблема використання світового досвіду лобізму як важливого елементу розвитку демократії набула особливої актуальності. Звідси закономірний інтерес українських вчених до розглядання проблеми лобізму в Україні в контексті світового досвіду, можливості використання моделей його розвитку на українському ґрунті. В той же час необхідно відмітити, що даний сегмент української історіографії лобізму за кількістю робіт є найменшим.

Серед робіт по даній проблематиці необхідно виділити роботу А. В. Трофименко [51], яка на основі аналізу діяльності лобізму в Канаді обґрунтовано сформулювала ряд практичних рекомендацій можливості його використання в Україні. Можливості використання світового досвіду в реаліях України присвячена стаття Лопати М. [25]. Досвід формування правового регулювання лобізму в США відображений у вже вказаній нами вище роботі М. Недюхи і М. Федоріна. Особливо слід відмітити колективну монографію «Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку», автори якої Д. Базилевич, В. Нестерович, В. Федоренко роблять аналіз ключових категоріальних понять лобізму, а також характеристику умов його реалізації, форми легітимації в країнах заходу в контексті використання цього досвіду для України, в тому числі виділяють які уроки повинна винести наша політична еліта із закордонного досвіду [1].

Перспективам можливості використання зарубіжного досвіду присвячена стаття В. Федоренко та В.Ф. Нестеровича «Інститут лобіювання у країнах західної демократії та перспективи його легітимації в Україні» [52]. Можливість використання досвіду зарубіжних країн досліджує і В.Ф. Нестерович в своїй монографії. Зарубіжний досвід, пов'язаний із використанням лобіювання як інструменту публічного врядування досліджує В.В. Сумська в своїй статті «Лобіювання як інструмент публічного врядування: зарубіжний досвід», аналізуючи досвід США, Британії, Канади, Німеччини, Франції, робить висновок, що трансформація лобіювання із неформального інституту в формальний відбувається шляхом його спеціальної законодавчої регламентації [44].

В контексті дослідження можливості і необхідності використання світового досвіду інтерес представляє робота Тихомирової С. «Технологія зв'язків із владою: міжнародний досвід лобіювання». Автор розкриває на основі зарубіжного досвіду потенціал лобізму в боротьбі із корупцією, але для цього він повинен бути введений в правове поле, інакше, робить вона висновок, «буде йти процес мутації в бік криміналітету» [47].

Роль лобізму в політичному просторі суспільства і його політична система на основі аналізу зарубіжного досвіду розкриває в своїй статті Герасіна Л. «Практика лобізму в політичному процесі України та світу: політико-соціологічний аспект» [9]. В своєму дослідженні автор на основі порівняльного аналізу практики лобізму в Україні та досвіду США, Британії та низки інших країн робить висновок, що в Україні він носить яскраво виражений характер корупції і в суспільній думці ідентифікується із нею. Світовий досвід наявно свідчить, робить висновок автор, про необхідність законодавчого регулювання лобістської діяльності, а також підконтрольності його із боку громадянського суспільства.

Аналіз другої групи літератури щодо лобізму свідчить про те, що всі дослідники впевнені як в необхідності і можливості його використання в реаліях української дійсності, так і в тому, що лобізм може розвиватися і нести в собі позитивний потенціал, успішно виконувати свої функції тільки за умови включення його в правове поле, його жорсткої законодавчої регламентації. В той же час, на наш погляд, низка аспектів використання

світового досвіду лобізму в процесі його становлення в Україні як явища, яке чітко регламентується в рамках законодавства, не знайшли ще достатньо глибокого осмислення. Так, потребує подальшого вивчення можливість використання тієї чи іншої моделі лобізму, визначення законодавчих рамок регулювання і механізмів контролю. В різних країнах вони мають різні параметри. Використання досвіду інших країн неможливо без чіткого законодавчого визначення таких понять як лобізм, лобіювання, лобіст, суб'єкти лобіювання. В той же час аналіз свідчить, що в науковій середі в Україні не розроблені єдині підходи до вивчення даних дефініцій.

Таким чином, найбільш активно проблема лобізму в Україні досліджується в рамках правового і політологічного підходу, практично ця тема залишається поза інтересом серед вчених-економістів. Українські автори роблять кроки в осмисленні лобізму, в контексті комунікаційних технологій і комунікативного менеджменту. Аналіз літератури свідчить також про те, що серед українських дослідників немає однозначних оцінок і трактувань в питаннях типології лобізму, його характеристик в Україні, в питаннях взаємозв'язків лобізму і корупції.

У той же час практично всі автори вважають, що головна задача сучасної розвинутої демократії в Україні це введення лобізму в правове поле українського законодавства, тобто прийняття законів, які давали б чітке визначення лобізму, лобіювання, визначали б принципи і технології його реалізації. Тільки реалізація процесу інституціоналізації лобізму створить умови, за яких лобізм зможе протистояти корупції і буде нести в собі позитивний потенціал, який дозволить впливати громадянському суспільству на прийняття рішень владними структурами. Проблема, яка, як свідчить аналіз, потребує більш глибокого осмислення і деталізації із боку українських вчених, пов'язана із вивченням факторів, що впливають на процес становлення лобізму в Україні і їх специфіки.

Отже, можна зробити висновок, що українські автори вносять значний внесок у вивчення феномену лобізму, як його концептуальних методологічних основ, так і певної специфіки його розвитку в Україні.

Список використаної літератури

1. Базілевич Д. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку : науково-інформаційне видання / Д. Базілевич, В. Нестерович, В. Федоренко; Інститут професійного лобіювання та адвокати. – Київ : ФОП Москаленко О.М., 2015. - 111 с. ; Bazilevych D. Instytut lobiiuvannia v Ukraini ta za kordonom: pokhodzhennia, problemy, perspektyvy rozvytku : naukovo-informatsiine vydannia / D. Bazilevych, V. Nesterovych, V. Fedorenko; Instytut profesiinoho lobiiuvannia ta advokasi. – Kyiv : FOP Moskalenko O.M., 2015. - 111 s.

2. Биковець В. Лобізм у системі представництва інтересів [Електронний ресурс] / В. Биковець // Політичний менеджмент. - 2006. - № 5. – Режим доступу : http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bykovets_lobizm.pdf ; Bykovets V. Lobizm u systemi predstavnytstva interesiv [Elektronnyi resurs] / V. Bykovets // Politychnyi menedzhment. - 2006. - № 5. – Rezhym dostupu : http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bykovets_lobizm.pdf

3. Богиня Т. Ю. Перспективи законодавчого регулювання інституту лобізму в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ю. Богиня // Держава і право. Юридичні і політичні науки. - 2013. - Вип. 61. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_61_81 ; Bohynia T. Yu. Perspektyvy zakonodavchoho rehuliuvannia instytutu lobizmu v Ukraini [Elektronnyi resurs]

/Т.Ю. Bohynia // Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky. - 2013. - Vyr. 61. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_61_81

4. Бризіцький М. І. Загальнотеоретична характеристика правового механізму лобіювання [Електронний ресурс] / М. І. Бризіцький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 3–9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_3 ; Bryzitskyi M. I. Zahalnoteoretychna kharakterystyka pravovoho mekhanizmu lobiiuvannia [Elektronnyi resurs] / M. I. Bryzitskyi // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna. 2015. Vyr. 61. S. 3–9. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_3

5. Бурбело О. А. Лобізм в сучасній Україні [Електронний ресурс] / О. А. Бурбело // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. - 2017. - № 10. - С. 24-29. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2017_10_6 ; Burbelo O. A. Lobizm v suchasniі Ukraini [Elektronnyi resurs] / O. A. Burbelo // Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. - 2017. - № 10. - S. 24-29. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2017_10_6

6. Виговський Д. Суть лобізму як категорії політичної науки [Електронний ресурс] / Д. Виговський // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2008. - Вип. 20. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/09_76.pdf ; Vyhovskyi D. Sut lobizmu yak katehorii politychnoi nauky [Elektronnyi resurs] / D. Vyhovskyi // Ukrainka natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. - 2008. - Vyr. 20. – Rezhym dostupu : http://vlp.com.ua/files/09_76.pdf

7. Ворчакова І. Є. Проблеми та перспективи розвитку лобізму як політичного інституту в Україні [Електронний ресурс] / І. Є. Ворчакова // Політикус. - 2016. - Вип. 1. - С. 88–91. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_1_21 ; Vorchakova I. Ye. Problemy ta perspektyvy rozvytku lobizmu yak politychnoho instytutu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / I. Ye. Vorchakova // Politykus. - 2016. - Vyr. 1. - S. 88–91. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_1_21

8. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. - 2005. - № 4. - С. 50-62 ; Hanzhurov Yu. Parlamentske lobiiuvannia v konteksti politychnoi komunikatsii / Yu. Hanzhurov // Politychni menedzhment. - 2005. - № 4. - S. 50-62.

9. Герасіна Л. Практика лобізму в політичному процесі України та світу: політико-соціологічний аспект / Л. Герасіна // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Соціологія. - 2016. - № 3. - С. 6-17 ; Herasina L. Praktyka lobizmu v politychnomu protsesi Ukrainy ta svitu: polityko-sotsiolohichni aspekt / L. Herasina // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Seriiia : Sotsiolohiia. - 2016. - № 3. - S. 6-17.

10. Гнатенко Н. Г. Інституціоналізація лобізму в Україні: історія та сучасність [Електронний ресурс] / Н. Г. Гнатенко // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 115. - С. 434-439. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_115_109 ; Hnatenko N. H. Instytutsionalizatsiia lobizmu v Ukraini: istoriia ta suchasnist [Elektronnyi resurs] / N.H. Hnatenko // Hileia: naukovyi visnyk. - 2016. - Vyr. 115. - S. 434-439. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_115_109

11. Гоцуляк В. М. Формування правових засад політичного лобізму в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Гоцуляк // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 110. - С. 369-373. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_110_95 ; Hotsuliak V. M.

Formuvannia pravovykh zasad politychnoho lobizmu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / V. M. Hotsuliak // Hileia: naukovyi visnyk. - 2016. - Vyp. 110. - S. 369-373. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_110_95

12. Гросфельд Е. В. Специфика лоббизма в системе представительства интересов общественности в политике в Украине / Е. В. Гросфельд // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Политические науки». – 2008. – Т.21 (60). – № 1. – С. 145–154 ; Grosfeld Ye. V. Spetsifika lobbizma v sisteme predstavitelstva interesov obshchestvennosti v politike v Ukraine / Ye. V. Grosfeld // Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya «Politicheskie nauki». – 2008. – Т.21 (60). – № 1. – С. 145–154.

13. Гросфельд Е. В. Специфика отраслевого лоббизма в Украине: сущность, формы, технологии [Электронный ресурс] / Е. В. Гросфельд // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Історія. Філософія. Політологія. - 2011. - Вип. 3. - С. 183-186. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_ifpo_2011_3_33 ; Grosfeld Ye. V. Spetsifika otraslevogo lobbizma v Ukraine: sushchnost, formu, tekhnologii [Elektronnyy resurs] / Ye.V. Grosfeld // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Istoriiia. Filosofiia. Politolohiia. - 2011. - Vyp. 3. - S. 183-186. - Rezhym dostupa : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_ifpo_2011_3_33

14. Гросфельд Е. Цивилизованный лоббизм как антикоррупционная технология [Электронный ресурс] / Е. Гросфельд // Політичний менеджмент. - 2013. - № 59. - С. 70-77. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_59_9 ; Hrosfeld E. Tsyvylyzovanniy lobbyzm kak antykorruptsyonnaia tekhnolohyia [Elektronnyi resurs] / E. Hrosfeld // Politychnyi menedzhment. - 2013. - № 59. - S. 70-77. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_59_9

15. Гросфельд О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук. : спец. 23.00.02 / Олена Володимирівна Гросфельд ; Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського. - Сімферополь, 2009. - 209 с. ; Hrosfeld O. V. Stanovlennia lobizmu v suchasniy Ukraini : dys. ... kand. polit. nauk. : spets. 23.00.02 / Olena Volodymyrivna Hrosfeld ; Tavriiskiy natsionalnyi universytet im. V.I. Vernadskoho. - Simferopol, 2009. - 209 s.

16. Денисюк А. В. Громадський лобізм в Україні: проблеми і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / А. В. Денисюк // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 102. - С. 403-406. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_102_107 ; Denysiuk A.V. Hromadskiy lobizm v Ukraini: problemy i perspektyvy rozvytku [Elektronnyi resurs] / A. V. Denysiuk // Hileia: naukovyi visnyk. - 2015. - Vyp. 102. - S. 403-406. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_102_107

17. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності / А. Євгенєва // Часопис «Парламент. - 2004. - № 1. – С. 32-39 ; Yevhenieva A. Zakonodavche rehuliuвання lobistskoi diialnosti / A. Yevhenieva // Chasopys «Parlament. - 2004. - № 1. – С. 32-39.

18. Зернова А. Легітимізація лобізму в Україні, або Чи далі залишатися з корупцією [Електронний ресурс] / А. Зернова // Канал 24. – 2017. – 11 грудня. – Режим доступа : https://24tv.ua/ru/legitimatsiya_lobizmu_v_ukrayini_abo_chi_dali_zalishatisya_z_koruptsiyeyu_n899678 ; Zernova A. Lehitymizatsiia lobizmu v Ukraini, abo chy dali zalyshatysia z koruptsiieiu [Elektronnyi resurs] / A. Zernova // Kanal 24. – 2017. – 11 hrudnia. – Rezhym dostupu :

https://24tv.ua/ru/legitimatsiya_lobizmu_v_ukrayini_abo_chi_dali_zalishatsiya_z_koruptsiyeyu_n899678

19. Карпенко О. Цивілізований лобізм як механізм державного регулювання взаємовідносин бізнес-еліти та органів публічної влади в Україні [Електронний ресурс] / О. Карпенко // Україна : події, факти, коментарі. – 2011. – № 5. – С. 41–47. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2011/ukr5.pdf> ; Karpenko O. Tsyvilizovanyi lobizm yak mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання vzaiemovidnosyn biznes-elity ta orhaniv publichnoi vlady v Ukraini [Elektronnyi resurs] / O. Karpenko // Ukraina : podii, fakty, komentari. – 2011. – № 5. – S. 41–47. – Rezhym dostupu : <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2011/ukr5.pd>

20. Кіянка І. Взаємодія держави і груп тиску в сучасному політичному процесі України [Електронний ресурс] / І. Кіянка // Демократичне врядування. - 2009. - Вип. 4. – Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik4/fail/+Kijanka.pdf ; Kiianka I. Vzaiemodiia derzhavy i hrup tysku v suchasnomu politychnomu protsesi Ukrainy [Elektronnyi resurs] / I. Kiianka // Demokratychnе vriaduvannia. - 2009. - Vyp. 4. – Rezhym dostupu : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik4/fail/+Kijanka.pdf

21. Коляса О. Групи інтересу в системі «державна – громадянське суспільство» [Електронний ресурс] / О. Коляса // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – Число 1. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/kolasa.htm> ; Koliasa O. Hrupy interesu v systemi «derzhava – hromadianske suspilstvo» [Elektronnyi resurs] / O. Koliasa // Nezaleznyi kulturolohichni chasopys «I». – 2001. – Chyslo 1. – Rezhym dostupu : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/kolasa.htm>

22. Корнієнко В. О. Політичне лобіювання в Україні: теоретична підойма та практичні реалії [Електронний ресурс] / В. О. Корнієнко, С. П. Годний // Політичне життя. - 2016. - № 1-2. - С. 36-41. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2016_1-2_8 ; Korniienko V. O. Politychne lobiiuvannia v Ukraini: teoretychna pidoima ta praktychni realii [Elektronnyi resurs] / V. O. Korniienko, S. P. Hodnyi // Politychne zhyttia. - 2016. - № 1-2. - S. 36-41. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2016_1-2_8

23. Краснящих П. Г. Лоббизм в Украине / П. Г. Краснящих // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія Соціологічні науки. - 2009. - Т. 12, № 1. - С. 23-28 ; Krasniashchykh P. H. Lobbyzm v Ukrayne / P. H. Krasniashchykh // Visnyk Mizhnarodnoho Slovianskoho universytetu. Seriiia Sotsiolohichni nauky. - 2009. - T. 12, № 1. - S. 23-28.

24. Куценко О. Структурування інтересів економіко-політичних еліт у процесі перетворень в Україні [Електронний ресурс] / О. Куценко // Політичний менеджмент. - 2005. - № 1. - С. 78-89. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2005_1_11 ; Kutsenko O. Strukturuvannia interesiv ekonomiko-politychnykh elit u protsesi peretvoren v Ukraini [Elektronnyi resurs] / O. Kutsenko // Politychnyi menedzhment. - 2005. - № 1. - S. 78-89. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2005_1_11

25. Лопата М. Лобіювання: світова практика та українські реалії [Електронний ресурс] / М. Лопата // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матер. Всеукр. наукової конференції, м. Львів, 10-11 травня 2007 р. – Львів, ЦПД, 2008. - Режим доступу : <http://postua.info/lopata.htm> ; Lopata M. Lobiiuvannia: svitova praktyka ta ukrainski realii [Elektronnyi resurs] / M. Lopata // Politychna nauka v Ukraini: stan i perspektyvy : mater. Vseukr. naukovoї konferentsii, m. Lviv, 10-11 travnia 2007 r. – Lviv, TsPD, 2008. - Rezhym dostupu : <http://postua.info/lopata.htm>

26. Мацкевич Р. М. Політико-правові засади формування інституту лобізму в Україні : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Роман Миколайович Мацкевич; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2008. – 193 с. ; Matskevych R. M. Polityko-pravovi zasady formuvannia instytutu lobizmu v Ukraini : dys. ... kand. polit. nauk : spets. 23.00.02 / Roman Mykolaiovych Matskevych; Nats. un.-t "Odeska yurydychna akademiia". – Odessa, 2008. – 193 s.

27. Недюха М. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність, засоби впливу [Електронний ресурс] / М. Недюха, М. Федорін // Віче. - 2010. - № 3. - С. 22-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2010_3_8 ; Nediukha M. Lobizm yak sotsialno-politychnyi fenomen: sutnist, zasoby vplyvu [Elektronnyi resurs] / M. Nediukha, M. Fedorin // Viche. - 2010. - № 3. - S. 22-25. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2010_3_8

28. Немчинов І. Лобіювання як форма діалогу з владою / І. Немчинов // Контекст. - 2002. - №2. - С. 9-12 ; Nemchynov I. Lobiiuvannia yak forma dialohu z vladoiu / I. Nemchynov // Kontekst. - 2002. - №2. - S. 9-12.

29. Нестерович В. Лобіювання як конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод людини та громадянина [Електронний ресурс] / В. Нестерович // Вісник Академії правових наук України. - 2010. - № 3. - С. 83-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_3_9 ; Nesterovych V. Lobiiuvannia yak konstytutsiino-pravovyi mekhanizm zakhystu prav i svobod liudyny ta hromadianyna [Elektronnyi resurs] / V. Nesterovych // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. - 2010. - № 3. - S. 83-93. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_3_9

30. Нестерович В. Ф. Легітиміація лобіювання в Україні: від ідеї до закону [Електронний ресурс] / В. Ф. Нестерович // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2015. - Вип. 4. - С. 36-46. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_4_6 ; Nesterovych V. F. Lehitymatsiia lobiiuvannia v Ukraini: vid idei do zakonu [Elektronnyi resurs] / V. F. Nesterovych // Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. - 2015. - Vyp. 4. - S. 36-46. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_4_6

31. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади системи реєстрації лобістів у Канаді [Електронний ресурс] / В. Ф. Нестерович // Віче. - 2009. - № 21. Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/1725/> ; Nesterovych V. F. Konstytutsiino-pravovi zasady systemy reiestratsii lobistiv u Kanadi [Elektronnyi resurs] / V. F. Nesterovych // Viche. - 2009. - № 21. Rezhym dostupu : <http://veche.kiev.ua/journal/1725/> ;

32. Нестерович В. Ф. Типологія лобіювання у контексті сучасних політико-правових трансформацій / В. Ф. Нестерович // Вибори та демократія. - 2009. - N 4. - С. 34-43 ; Nesterovych V. F. Typolohiia lobiiuvannia u konteksti suchasnykh polityko-pravovykh transformatsii / V. F. Nesterovych // Vybyry ta demokratiia. - 2009. - N 4. - S. 34-43.

33. Одаренко К. В. В законе ли дело? Динамика развития лоббизма в Украине [Электронный ресурс] / К. В. Одаренко // Site.ua : блог-платформа. – Режим доступа : https://site.ua/Kateryna_odarchenko/5190/ ; Odarenko K. V. V zakone li delo? Dinamika razvitiya lobbizma v Ukraine [Elektronnyy resurs] / K. V. Odarenko // Site.ua : blog-platforma. – Rezhim dostupa : https://site.ua/Kateryna_odarchenko/5190/

34. Одінцева О. О. Створення механізму правового регулювання лобізму в сучасній Україні / О. О. Одінцева // Экономика и право. - 2010. - № 3. - С. 40–45 ; Odintsova O. O. Stvorennia mekhanizmu pravovoho rehuliuвання lobizmu v suchasni Ukraini / O. O. Odintsova // Ekonomika i pravo. - 2010. - № 3. - S. 40–45.

35. Піонтковська А. К. Лобізм: українські реалії та перспективи / А. К. Піонтковська // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. - 2014. - Вип. 2. - С. 319-332 ; Piontkovska A. K. Lobizm: ukrainski realii ta perspektvyv / A. K. Piontkovska // Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsypalnoho upravlinnia. - 2014. - Vyp. 2. - S. 319-332.

36. Похило І. Д. Олігархічний лобізм як відображення репутації політичної партії [Електронний ресурс] / І. Д. Похило, О. В. Буряченко, С. П. Годний // S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : електронний науково-практичний журнал 2017. – Вип. 5. – С. 28-32. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8037> ; Pokhylo I. D. Oliharkhichniy lobizm yak vidobrazhennia reputatsii politychnoi partii [Elektronnyi resurs] / I. D. Pokhylo, O. V. Buriachenko, S. P. Hodnyi // S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : elektronnyi naukovo-praktychnyi zhurnal 2017. – Vyp. 5. – С. 28-32. – Rezhym dostupu : <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8037>

37. Проблеми легітимації інституту лобіювання в Україні та шляхи їх розв'язання: матеріали громадського обговорення (м. Київ, 12 жовтня 2009 р.) / передмов. М. Онішук; за заг. ред. В. Федоренка. – Київ : СПД Москаленко О. М., 2009. - 108 с. ; Problemy lehitymatsii instytutu lobiiuvannia v Ukraini ta shliakhy yikh rozv'iazannia: materialy hromadskoho obhovorennia (m. Kyiv, 12 zhovtnia 2009 r.) / peredmov. M. Onishchuk; za zah. red. V. Fedorenka. – Kyiv : SPD Moskalenko O. M., 2009. - 108 s.

38. Рейтерович І. В. Групи інтересів у системі громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Рейтерович // Відкриті очі. – 2010. – 6 січня. – Режим доступу : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2010/01/blog-post.html> ; Reiterovych I. V. Hrupy interesiv u systemi hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Elektronnyi resurs] / I. V. Reiterovych // Vidkryti ochi. – 2010. – 6 sichnia. – Rezhym dostupu : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2010/01/blog-post.html>

39. Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій [Електронний ресурс] / В. Сергєєв // Політичний менеджмент. - 2007. - № 3. - С. 88-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_3_12 ; Serhieiev V. Lobizm v Ukraini: mozhlyvosti neuriadovykh orhanizatsii [Elektronnyi resurs] / V. Serhieiev // Politychnyi menedzhment. - 2007. - № 3. - S. 88-95. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_3_12

40. Сибіга І. Перспективи інституалізації лобізму в Україні [Електронний ресурс] / І. Сибіга // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. - 2012. - Вип. 1. - С. 235-244. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2012_1_26 ; Sybiha I. Perspektyvy instytualizatsii lobizmu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / I. Sybiha // Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. - 2012. - Vyp. 1. - S. 235-244. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2012_1_26

41. Стрижакова Н. А. Недоліки лобіювання у суспільствах перехідного типу: сутність та причини / Н. А. Стрижакова // Вісник СевДТУ: Серія Політологія. - 2008. - Вип. 91. - С. 199–203 ; Stryzhakova N. A. Nedoliky lobiiuvannia u suspilstvakh perekhidnoho typu: sutnist ta prychyny / N. A. Stryzhakova // Visnyk SevDTU: Seriiia Politolohiia. - 2008. - Vyp. 91. - S. 199–203.

42. Сумська В. В. Використання засобів масової інформації під час лобіювання інтересів в органах державної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В. В. Сумська. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Gosupravlenie/61611.doc.htm ; Sumska V. V. Vykorystannia zasobiv masovoi informatsii pid chas lobiiuvannia interesiv v orhanakh

derzhavnoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Elektronnyi resurs] / V. V. Sumska. - Rezhym dostupu :: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Gosupravlenie/61611.doc.htm

43. Сумська В. В. Громадські слухання як інструмент лобіювання [Електронний ресурс] / В. В. Сумська. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Gosupravlenie/74334.ddo.htm ; Sumska V. V. Hromadski slukhannia yak instrument lobiiuvannia [Elektronnyi resurs] / V.V. Sumska. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Gosupravlenie/74334.ddo.htm

44. Сумська В. В. Лобіювання як інструмент публічного врядування: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / В. В. Сумська // Теорія та практика державного управління. - 2011. - Вип. 4. - С. 491-497. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_4_71 ; Sumska V. V. Lobiiuvannia yak instrument publicлноho vriaduvannia: zarubizhnyi dosvid [Elektronnyi resurs] / V. V. Sumska // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. - 2011. - Vyp. 4. - S. 491-497. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_4_71

45. Сумська В.В. Теоретичні підходи до визначення поняття “лобіювання” [Електронний ресурс] / В. В. Сумська // Державне будівництво. – 2010. - № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/4/03.pdf> ; Sumska V.V. Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia “lobiiuvannia” [Elektronnyi resurs] / V.V. Sumska // Derzhavne budivnytstvo. – 2010. - № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/4/03.pdf>

46. Табакера В. Суб'єкти та об'єкти лобістської діяльності у Верховній Раді України [Електронний ресурс] / В. Табакера. – Режим доступу : <http://polis.oa.edu.ua/index.php?id=54> ; Tabakera V. Subiekty ta obiekty lobistskoi diialnosti u Verkhovnii Radi Ukrainy [Elektronnyi resurs] / V. Tabakera. – Режим доступу : <http://polis.oa.edu.ua/index.php?id=54>

47. Тихомирова Є. Технологія зв'язків із владою: міжнародний досвід лобіювання / Є. Тихомирова // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2001. – Вип. 6. – С. 235 – 244 ; Tykhomirova Ye. Tekhnolohiia zviazkiv iz vladoiu: mizhnarodnyi dosvid lobiiuvannia / Ye. Tykhomirova // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny. – 2001. – Vyp. 6. – S. 235 – 244.

48. Топалова Є. Х. Досвід інституціалізації лобістської діяльності в зарубіжних країнах: уроки та перспективи для України / Є. Х. Топалова, Н. В. Кветкіна // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. - № 2. – С. 149-155 ; Topalov Ye. Kh. Dosvid instytutsializatsii lobistskoi diialnosti v zarubizhnykh krainakh: uroky ta perspektvyv dlia Ukrainy / Ye. Kh. Topalov, N. V. Kvietkina // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii. – 2011. - № 2. – S. 149-155

49. Трофименко А. В. Концептуальні підходи до розуміння лобізму / А. В. Трофименко // Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Історія. Політологія. - 2014. - Вип. 10. - С. 112-123 ; Trofymenko A. V. Kontseptualni pidkhody do rozuminnia lobizmu / A. V. Trofymenko // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Istoriiia. Politolohiia. - 2014. - Vyp. 10. - S. 112-123.

50. Трофименко А. В. Проблеми інституціалізації лобізму в Україні / А.В. Трофименко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. - 2014. - Вип. 11. - С. 203-212 ; Trofymenko A. V. Problemy instytutsionalizatsii

lobizmu v Ukraini / A. V. Trofymenko // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriia : Istoriia. Politolohiia. - 2014. - Vyr. 11. - S. 203-212.

51. Трофименко А. В. Нормативно-правові основи лобістської діяльності в Канаді / А. В. Трофименко // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 84. - С. 542-547 ; Trofymenko A.V. Normatyvno-pravovi osnovy lobistskoi diialnosti v Kanadi / A.V. Trofymenko // Hileia: naukovyi visnyk. - 2014. - Vyr. 84. - S. 542-547.

52. Федоренко В. Л. Інститут лобіювання у країнах західної демократії та перспективи його легітимації в Україні / В.Л. Федоренко, В. Ф. Нестерович // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2009. - № 9. - С. 13–25 ; Fedorenko V. L. Instytut lobiiuvannia u krainakh zakhidnoi demokratii ta perspektyvy yoho lehitymatsii v Ukraini / V.L. Fedorenko, V. F. Nesterovych // Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy. - 2009. - № 9. - S. 13–25.

53. Федоренко В. Л. Перспективи легітимації інституту лобіювання в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти [Електронний ресурс] / В.Л. Федоренко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2014. - Вип. 3-4. - С. 50-62. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2014_3-4_9 ; Fedorenko V. L. Perspektyvy lehitymatsii instytutu lobiiuvannia v Ukraini: teoretyko-metodolohichni ta normoproektni aspekty [Elektronnyi resurs] / V.L. Fedorenko // Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. - 2014. - Vyr. 3-4. - S. 50-62. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2014_3-4_9

54. Чувардинський О. Групи інтересів у громадянському суспільстві [Електронний ресурс] / О. Чувардинський // Політичний менеджмент. - 2007. - № 3. - С. 78-87. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_3_11 ; Chuvardynskiy O. Hrupy interesiv u hromadianskomu suspilstvi [Elektronnyi resurs] / O. Chuvardynskiy // Politychnyi menedzhment. - 2007. - № 3. - S. 78-87. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_3_11

Стаття надійшла до редакції 29.09.2019 р.

D. Lubinets

THE ISSUE OF LOBBYING IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The paper analyzes the current state of research on the issue of lobbying in Ukraine. Presently representatives of all socio-economic and political sciences greatly contribute to the study of the matter, which results in a large number of approaches to its definition, to understanding the essence of the concept, its typology, means of implementation, etc. Nowadays, scholars still provide no unanimously agreed upon interpretation of these subjects. The majority of lobbying-related issues are controversial and debatable. The study of Ukrainian historiography allows to find out how well it corresponds to the trends that so far define the scientific research level of this phenomenon in the world.

Ukrainian researchers contribute to the development of theoretical and methodological principles of lobbyism. Ukrainian researchers started addressing the lobbying issues long after the Western colleagues did. The issue of lobbyism as a subject of scientific research in Ukraine started developing only in the 90's of the twentieth century along with establishment of an independent Ukrainian state. From now on, the interest in this matter is constantly increasing. To date, more than hundred articles, a number of monographs, dissertations and analytical studies of Ukrainian authors are published on the issue of lobbying. In the present article, the outputs of Ukrainian scientific works are conceived and split in two main groups. The first of pattern comprises works examining the theoretical-methodological and conceptual basis of the

phenomenon of lobbying, as well as incorporating approaches to the definition of its scholarly apparatus. The second one is made up of literature devoted to the problem of institutionalization of lobbying; the practical significance of this problem in the life of Ukrainian society justifies the increased interest in this aspect of lobbying.

Based on the study and classification of a wide range of scientific works, the author has established that in Ukraine there are two fundamental approaches to the study of this phenomenon, namely: legal and political one, however, the opinions of Ukrainian researchers clash when it comes to its interpretation, typology, characteristics, etc., although it is acknowledged that it shall be introduced into the legal terrain of Ukraine as a framework for combating corruption.

Key words: *lobbyism, lobbying, political system, political communication, “interest group”, historiography.*